

ମାନଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମହାନତା

● ସାରଳା ଦାସ
(ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀ)

କବି ପରିଚୟ :

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସାହିତ୍ୟ ରଚନା କରିଥିବା ପ୍ରଖ୍ୟାତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସାରଳା ଦାସ ଆଦିକବି ରୂପେ ପରିଚିତ । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରେ ବ୍ୟାସଦେବ ମହାଭାରତ ଲେଖିବାଭଳି ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ସାରଳା ଦାସ ମହାଭାରତ ଲେଖିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ କେହି କେହି ଉତ୍କଳ-ବ୍ୟାସ ରୂପେ ସମ୍ବୋଧନ କରିଥାନ୍ତି । ଅଧିକନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଲେଖାରେ ଓଡ଼ିଶାର ମାଟି, ପାଣି, ପବନ, ପ୍ରକୃତି ଓ ମଣିଷ ଜୀବନର ବାସ୍ତବ ଗାଥା କଳାତ୍ମକଭାବେ ପରିବେଷିତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ‘ମାଟିର ମହାକବି’ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀ ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ସମକାଳ ଅର୍ଥାତ୍ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜଗତସିଂହପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଝଙ୍କଡ଼ ଠାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସାରଳା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ସେବାକରି ସେ କାବ୍ୟ ରଚନା ପାଇଁ ଶକ୍ତି ପାଇଥିବାରୁ ନିଜକୁ ସାରଳା ଦାସ ରୂପେ ପରିଚୟ କରାଇଅଛନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ତାଙ୍କ ନାମ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ପରିଡ଼ା ଥିବା କୁହାଯାଏ । ସେ ମହାଭାରତ, ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣ, ବିଚିତ୍ର ରାମାୟଣ ଭଳି ପୁରାଣ ରଚନା କରି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ବିରୋଧୀ ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ପାଞ୍ଚ ଶିଶୁପୁତ୍ରଙ୍କ ନିଧନରେ ମହାମାନୀ ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ମନର ବ୍ୟାକୁଳତା, ପିତୃସ୍ଥଳଭି ହୃଦୟର ପରିଚୟ ଓ ବିଳାପ, ବଂଶରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଆକୁଳତା, ନିଷ୍ଠାପ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପାଇଁ ଗୁରୁପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଙ୍କୁ ଚିରଦ୍ୱାର ପ୍ରଭୃତି ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ଚାରିତ୍ରିକ ମହାନତା ପ୍ରତିପାଦିତ । ଏହି ପଠ୍ୟାଂଶଟି ‘କାଳିଶିଳା ପର୍ବ’ ରୁ ଗୃହୀତ ।

ଦୃଢ଼ସ ବୋଇଲା ସ୍ୱାମୀ ଶୁଣିମା ଦଣ୍ଡଧାରୀ
ଅଶସ୍ତ୍ରମା ପାଣ୍ଡବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡଛେଦି ଆଶଙ୍କ ଭାର କରି ।
ନୟନ ଫେଡ଼ି ରାଜା ଚାହିଁଲା ମାନଗୋବିନ୍ଦ
ପାଣ୍ଡବନ୍ତ ପ୍ରାୟେ ବୁଝି ମନେଶ ସାନନ୍ଦ ।
ସାଧୁ ସାଧୁ ଅଶସ୍ତ୍ରମା ବୋଲି ମାନଗୋବିନ୍ଦ ପ୍ରଶଂସି
ତୋତେ ସେନାପତି ନ କରି ଅଗାଧ ସମୋଦ୍ରେ ଗଲି ଭାସି ।
ହରାଇ କରି ପଛେ ଶିଖିଲି ମୁଁ ବୁଦ୍ଧି
ପାଦେଶ ଟାଳିଲି ମୁଁ ଯେତେକ ସଂପ୍ରୟ ।

ବାଲୁତ କାଳହୁଁ ଯାହାକୁ ପାଇଲଇଁ ସାଖି
 ଚିହ୍ନି ନୁଆରିଲି ମୁଁ ତାକୁ ହୋଇଲି ନିରିମାଖି ।
 ଅନେକ ଉତସଲ୍ୟ ଦେଖିଣ ଧୃତିରାଷ୍ଟ୍ର
 ଛାମୁରେ ନେଇ ପକାଇଲା ପାଞ୍ଚକରି ମୁଣ୍ଡଗୋଟି ।
 ବୋଲଇ ଅଶସ୍ତ୍ରମା ଶୁଣ ହୋ ଦ୍ଵିଯୋଧନ
 ପିତାର ଶତ୍ରୁ ଯେଟି ଧୃଷ୍ଟ ଯେ ଦୁର୍ଯ୍ୟନ ।
 ଦେଖିଣ ସାନନ୍ଦ ହୋଇଲେ ଦ୍ଵିଯୋଧନ ରାୟେ
 ବୋଇଲେ ବେଗେ ଦଣ୍ଡଛତ୍ର ଧର ତୁ ରାଜାୟେ ।
 ଦେଖିଣ ବୋଇଲା ଚିହ୍ନି ଯେ କୁମାର ଦୃଢ଼ସ
 ପାଣ୍ଡବେ ନୋହନ୍ତି ଯେ ଦ୍ରୋପଦୀ ପାଞ୍ଚବସ ।
 ରଜନୀ ପ୍ରଭାତରେ ଦେଖିଲା ଧୃତିରାଷ୍ଟ୍ର
 ପାଞ୍ଚାଳୀ କୁମାରକର ଶିର ପାଞ୍ଚଗୋଟି ।
 ମୃଚ୍ଛାଗତ ହୋଇଲା ଦେଖି ମାନଗୋବିନ୍ଦ
 ହା ହା ଦଇବ ବୋଲି କପୋଳେ କରଧ୍ଵନି ।
 ଆହୋ ଅଶସ୍ତ୍ରମା ଆଦିହୁଁ ଅରୁ ନଷ୍ଟ
 ତୋହୋର ପ୍ରକୃତି ଜାଣି ମୁଁ ନ ବାନ୍ଧିଲି ମୁକୁଟ ।
 ସମର ଶେଷକାଳେ ମୋତେ ଯେ କଲୁ ଯେହା
 ବାଲୁତ ବଧ ଦୋଷେ କଲୁ ରେ ପାମର ଦୋରେହା ।
 ଅଭିମନ୍ୟୁ ମଲା ଘଟଊକୁଟ ନାଶଗଲା
 ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମାରହିଁ ପଡ଼ିଲା ବଂଶହିଁ ସରିଲା ।
 ଯେହାନ୍ତ ରଖିଲି ମୁଁ ବଂଶରକ୍ଷାର ନିମନ୍ତେ
 ଗତ ଆଗତ ବୁଢ଼ିଲା ଯେ ତୋହୋର କୃତେୟ ।
 ଭୋ ଦଇବ ସନ୍ତାନ କଳପତରୁଁ ଯେ ବୋଲ ବୋଲି
 ଅଶସ୍ତ୍ରମା ପ୍ରସନ୍ନେ ଗତ ଆଗତ ଦୁଇକୁଳ ବୁଡ଼ାଇଲି ।
 ତୋହୋର ମୁଖ ପୁଣ ମୁଁ ନ ଚାହିଁ ରେ ଦୋରେହା
 ବଂଶ ନିଅଂଶ କଲୁରେ ମୋହୋର ମୁଖ ତୁ ନ ଚାହାଁ ।
 ପଞ୍ଚୁଭୂତ ଆତ୍ମା କିମ୍ପେ ଅଛି ହୋ ନିର୍ଲଜ୍ଜ
 ଯେ ପଞ୍ଚୁ ପୁଅକ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି କିମ୍ପେ ନୁହଇ ଦହିଜ ।
 ପାଞ୍ଚକରି ମୁଣ୍ଡ ଦିଅ ମୋହୋରି କୋଳାଗ୍ରତେ
 କୋଳ କରି ଧରି ମୁଁ ହୋଇବି କିନା ମୁକତେ ।
 ଦ୍ଵିଯୋଧନ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ଦୃଢ଼ସ ସତ୍ଵର
 ରାଜା କୋଳେ ଦିଲା ନେଇ ପଞ୍ଚବଛ ଶିର ।
 ପାଞ୍ଚକରି ମୁଣ୍ଡ କୋଳେ ଦେଖିଣ ଧୃତିରାଷ୍ଟ୍ର
 ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜିଲା ମୃଧୁନା ଗଲା ଫାଟି ।

ସୂଚନା :

ଦୃଦକ୍ଷ

— ଗାନ୍ଧାରୀ ଶହେ ପୁଅ ଜନ୍ମ କଲାପରେ ଏକଦା ଯମୁନା ନଦୀ କୂଳରେ ଦୁର୍ବାସାଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ । ଗାନ୍ଧାର ବଂଶକୁ କାରଣ ହେବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ଓ ଝିଅ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ରଖିଲେ । ଫଳତଃ ‘ଦୃଦକ୍ଷ ଦୃଶିଲା’ ଉତପତ୍ତି ହୋଇଲେକ ବେନି’ । ଯେମନ୍ତ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରର ଯେକ ଉତ୍ତର ଶତେପୁତ୍ର ।’ (ଆଦିପର୍ବ - ପୃ- ୨୪୬, ସଂପାଦନା- ଆର୍ତ୍ତବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି) ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ମହାଭାରତରେ ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କର ଏକଶହ ଏକ ପୁତ୍ର ଓ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କ ନାଁ ‘ଦୁ’ ବର୍ଣ୍ଣ ଆରମ୍ଭ ନିୟମରେ କରାଯାଇଛି ।

ମାନଗୋବିନ୍ଦ	- ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ	ରାୟେ	- ରାଜା
ଦଣ୍ଡଧାରୀ	- ରାଜା (ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ)	ଦଣ୍ଡ ଛତ୍ର	- ଶାସନ ଭାର
ଅଶସ୍ତ୍ରମା	- ଗୁରୁଦ୍ରୋଣଙ୍କ ପୁତ୍ର (ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା)	ଦ୍ରୋପଦୀ	- ଦ୍ରୌପଦୀ
ପାଣ୍ଡବନ୍ତ	- ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ	ପାଞ୍ଚ ବସ	- ପାଞ୍ଚପୁତ୍ର
ସାନନ୍ଦ	- ଆନନ୍ଦର ସହିତ	ପାଞ୍ଚାଳୀ	- ପାଞ୍ଚାଳ ରାଜକନ୍ୟା (ଦ୍ରୌପଦୀ)
ଭାରକରି	- ବହନକରି	କରଧୂୟ	- କରଦୂୟ
ଫେଡ଼ି	- ଖୋଲି	ଆଦିହୁଁ	- ପ୍ରଥମରୁ
ପ୍ରଶଂସି	- ପ୍ରଶଂସାକରି	ପାମର	- ପାପୀ
ସମୋଦ୍ର	- ସମୁଦ୍ରରେ	ଦୋରେହା	- ଦ୍ରୋହୀ
ଅଗାଧ	- ଅଗାଧ	ଅଭିମନ୍ୟୁ	- ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ପୁତ୍ର
ୟେଡ଼େକ	- ଏତେବଡ଼	ଘଟଉକ୍ତ	- ଘଟୋକ୍ତ (ଭୀମଙ୍କ ପୁତ୍ର)
ସଂପ୍ରାପ୍ତ	- ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସମ୍ପାଦି	ଲକ୍ଷ୍ମଣକୁମାର	- ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପୁତ୍ର
ଚିହ୍ନି ନୁଆରିଲି	- ଚିହ୍ନି ନ ପାରିଲି	ୟେହାନ୍ତ	- ଏମାନଙ୍କୁ
ନିରିମାଣି	- ଅସହାୟ	କଳପତରୁ	- କଳ୍ପବୃକ୍ଷ
ଉତସଲ୍ୟ	- ଉଲ୍ଲାସ	ନିଅଂଶ	- ଉତରାଧିକାରୀ ଶୂନ୍ୟ
ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର	- ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ରଙ୍କ ପୁତ୍ର (ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ)	ପଞ୍ଚଭୂତ	- ପୃଥ୍ବୀ, ଆକାଶ, ବାୟୁ, ଜଳ, ଅଗ୍ନି
ଛାମୁରେ	- ସମ୍ମୁଖରେ		
ଦ୍ୱିଯୋଧନ	- ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ		
ୟେଟି	- ଏହି	ଦହିଜ	- ପୋଡ଼ିଯିବା
ଧୃଷ୍ଟ ଯେ ଦ୍ୟୁମନ	- ଧୃଷ୍ଟଦ୍ୟୁମ୍ନ (ଦୁପଦଙ୍କ ପୁତ୍ର)	ମୃଧୁନା	- ମୂର୍ଖନା (ମୁଣ୍ଡ)

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉତ୍ତରମୂଳକ :

୧. ଏକପଦରେ ପ୍ରକାଶ କର ।
- ରାବଣଙ୍କ ପୁତ୍ର -
ପବନର ପୁତ୍ର -
ବିନତାଙ୍କ ପୁତ୍ର -
ଦଶରଥଙ୍କ ପୁତ୍ର -
ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ପୁତ୍ର -
କୁନ୍ତୀଙ୍କ ପୁତ୍ର -
୨. ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଦୁଇଟି ଲେଖାଏଁ ପ୍ରତିଶବ୍ଦ ଲେଖ ।
ଶିର, ରଜନୀ, ପ୍ରଭାତ, ଶତ୍ରୁ, ସମର
୩. ବ୍ୟାସବାକ୍ୟ ସହ ସମାସର ନାମ ଲେଖ ।
ନିର୍ଲଜ୍ଜ, ଦଣ୍ଡଧାରୀ, ସାନନ୍ଦ
୪. ପଠିତ କବିତା ଅବଲମ୍ବନରେ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।
(କ) ପାଦେଶ ଚାଲିଲି ମୁଁ ଯେତେକ _____ ।
(ଖ) ପାଣ୍ଡବେ ନୋହୁଁ ଯେ ଦ୍ରୋପଦୀ _____ ।
(ଗ) ଅଭିମନ୍ୟୁ ମଲା _____ ନାଶଗଲା ।
(ଘ) _____ ବିସର୍ଜିଲା ମୃଧୁନା ଗଲା ଫାଟି ।

କ୍ଷୁଦ୍ର ଉତ୍ତରମୂଳକ :

୫. ମାନଗୋବିନ୍ଦ କିଏ ?
୬. ଦୃଢ଼ମାନ ମାନଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ କି ବାଉଁଶ ଦେଇଥିଲେ ?
୭. ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖୁସି ହେଲେ କାହିଁକି ?
୮. ମାନଗୋବିନ୍ଦ ଅଶସ୍ତ୍ରମାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରିଥିବା ପାଦ ଦୁଇଟି କବିତାରୁ ବାଛି ଲେଖ ।
୯. ଧୃଷ୍ଣଦ୍ୟୁମ୍ନ କିଏ ? ସେ କାହାର ଶତ୍ରୁ ଥିଲେ ?
୧୦. ଅଶସ୍ତ୍ରମା ଭାର ଦେଖି ଦୃଢ଼ମାନ କ'ଣ କହିଲେ ?
୧୧. ଘଟୋତ୍କଚଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ କ'ଣ ?

୧୨. ପଞ୍ଚଭୂତ କାହାକୁ କହନ୍ତି ?
୧୩. ମାନଗୋବିନ୍ଦ କାହିଁକି ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ?
୧୪. ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ କିପରି ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କଲେ ?
୧୫. ପଠିତ କବିତାଟି ସାରଳା ମହାଭାରତର କେଉଁ ପର୍ବରୁ ଆସିଛି ?

ସପ୍ତସଙ୍ଗ ସରଳାର୍ଥ :

୧୬. ହରାଇ କରି ପଛେ ଶିଖିଲି ମୁଁ ବୁଦ୍ଧି
ପାଦେଶ ଟାଳିଲି ମୁଁ ଯେତେକ ସଂପ୍ରଧି ।
୧୭. ଯେହାନ୍ତ ରଖିଲି ମୁଁ ବଂଶରକ୍ଷାର ନିମନ୍ତେ
ଗତ ଆଗତ ବୁଝିଲା ଯେ ତୋହୋର କୃତେୟ ।
୧୮. ପାଞ୍ଚକରି ମୁଣ୍ଡକୋଳେ ଦେଖିଣ ଧୃତିରାଷ୍ଟ୍ର
ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜିଲା ମୃଧୁନା ଗଲା ଫାଟି ।

ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତରମୂଳକ :

୧୯. ପଠିତ କବିତା ଅନୁସରଣରେ ମାନଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ମହାନତା ପ୍ରତିପାଦନ କର ।
୨୦. ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନ ଗୁରୁପୁତ୍ର ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମାଙ୍କୁ ଉତ୍ସ୍ନା କରିବାର କାରଣ ଆଲୋଚନା କର ।

ତୁମ ପାଇଁ କାମ :

୨୧. ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୃତି ସମ୍ପର୍କରେ ଲେଖି ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଦେଖାଅ ।
୨୨. ମହାଭାରତର ଅଠରଟି ପର୍ବର ନାମ ସଂଗ୍ରହ କର ।
୨୩. ଦୁର୍ଯ୍ୟୋଧନଙ୍କ ପ୍ରତି ତୁମ ମନରେ ଥିବା ଧାରଣା କବିତା ପଢ଼ିବା ପରେ କିପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଛି ତାହା ଲେଖ ।

